
ADALET: MUHAFAZAKÂR BİR GÖRÜŞ*

John KEKES**

Çeviren: Cennet USLU***

I. İKİ SUAL

Varsayın ki, bir topluma iki kalıptan birini uygulama yetkisine sahipsiniz. Bu kalıplardan ilkinde, iyi ve kötü şeyler insanlar arasında rasgele olarak dağıtılır. İkincisinde ise tam olarak bazı iyi ve kötü şeyler vardır ve iyi insanlar iyi şeylere, kötü insanlar ise kötü olan şeylere sahiptir. İlkinde “rasgele” kalıp, ikincisine “düzenli” kalıp adını verelim. İlk sualım: Hangi kalıbın size uygulanmasını isterdiniz?¹ Pek çok insana bu suali sordum ve şimdiye kadar henüz düzenli kalıbın uygulanmasını istemeyen bir tek kişi

---

* “Justice: A Conservative View”, Social Philosophy&Policy Foundation, USA, 2006, ss. 88-108.

** Philosophy, State University of New York

*** Yard. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

1 Bu soruyu bana, W. D. Ross’un *The Right and The Good* (Oxford:Clarendon Press, 1946/1930) adlı eserinin 138. sayfasında yer alan aşağıdaki pasaj çağrıştırdı: “Erdem ve erdemsizliğin, haz ve acının toplam hacminin birbirine eşit olduğu, ancak ilkinde erdemlilerin tümünün mutlu ve erdemsizlerin tümün mutsuz olduğu, ikincisinde ise erdemlilerin tümün mutsuz ve erdemsizlerin tümünün mutlu olduğu hayalî iki evrendeki durumu birbiriyle karşılaştıracak olursak, pek çok insan hiç duraksamadan, ilk evrenin ikincisinden daha iyi olduğunu söyleyecektir.”

ile karşılaşmadım. Bundan sonra ikinci sorum gelir: Niye düzenli kalıp tercih edilir?

Sofistike insanlar kaçamak cevaplar vereceklerdir. Komplike boyutları görmezden geldiği için, ilk sorumun iyi bir biçimde formüle edilmemiş olduğunu söyleyeceklerdir. Onlar, örneğin şunu da söyleyebilirler; insanlar hayatları boyunca sırf iyi şeylere veya sırf kötü şeylere sahip olamazlar, çünkü iyi ve kötü şeyler kaçınılmaz olarak karma durumdadır. Başarı iyidir, ancak başarı sıklıkla kendisi kötü olan zahmetli bir gayrete bağlıdır. Cesaret iyidir, ancak cesaret kendisi kötü olan tehlikeyle yüzyüze kalındığında gösterilebilir. Birine karşı duyulan derin bir aşk iyidir, ancak aşk insanın gözünü kör eder. Bunların tümü doğru ve kitabîdir. İlk soru, iyinin kötüye oranının en uygun dağılım tercihi hakkında bir soru olarak düşünün.

Diğer bir kaçamak cevap, benim ilk sorumun iyi ve kötü şeyler üzerinde bir mutabakatın olduğunu varsaydığı, oysa böyle bir mutabakatın bulunmadığıdır. Bir toplum üzerine düzenli bir kalıp empoze ederseniz, aslında siz diğer insanlara kendi tercihlerinizi empoze etmiş olursunuz ki, iyi bir insan böyle bir şey yapmaz. O zaman tercih yapmak zorunda olduğunuzu düşünün, çünkü eğer siz bunu yapmasanız, sizin tercih etmediğiniz *kalıba* uyan bir toplumda yaşamakla cezalandırılmış olacaksınız. Üstelik, iyi ve kötü şeyler üzerinde mutabakatın olmadığını söylemek anlamsız. Kesinlikle mutabakatın bulunmadığı konular var, ancak üzerinde mutabakatın sağlandığı pek çok konu da var. Normal koşullarda, kişinin temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına mâni olmak yerine bu ihtiyaçların tatmin edilmesinin daha iyi olduğu, küçük düşürülmektense saygı görmenin daha iyi olduğu, dehşet ve korku içinde olmaktansa güvende hissetmenin daha iyi olduğu, tek düze bir işte çalışmaktansa ilginç bir işte çalışmanın daha iyi olduğu, kendinden hoşnut olmamaktansa kendinden memnun olmanın daha iyi olduğu ve böyle sürüp giden pek çok konuda herkes hemfikirdir. Bu yüzden, ilk soru belli bir toplumda üzerinde mutabakatın bulunduğu iyi ve kötü şeylerin dağıtım kalıbının tercihi ile ilgili bir soru olarak anlaşılmalıdır. Eğer, normal tercihleri içine almayan olağan dışı vakalar icat etmek için ayartılırsanız buna direnin, çünkü bunların konuyla ilgisi yoktur. İlk soru normal koşullardaki kalıp tercihi ile ilgilidir, cankurtaran botundaki, Cennet Bahçesindeki veya ölüm döşeğindekiyle değil. Elbette şunu da hatırlayın, kendi hayatınız için kalıp seçmiyor, bir toplum için kalıp seçiyorsunuz. O yüzden tercihinize kişisel çıkarı bulaştırmayın.

Bir diğer kaçamak cevap hipotetik sualleri cevaplamaya itiraz etmek şeklinde olabilir. Denebilir ki, bu gibi sorular olağan dışı durumları varsayarlar ve bunların makul cevabı da, kişinin olağan dışı durumlarda ne

yapacak olduğunu bilemeyeceğidir. Bu anlayışa büyük sempati var. Yine de, ilk suali sormakta ısrar ediyorum. Öyle ki; liberaller, orijinal durum, bilmezlik perdesi, ideal konuşma toplulukları, mahkumların açmazı, tamamen rasyonel insanların rızası, dağıtılmayı bekleyen ulaşılabilir harikulade kaynaklara sahip ıssız adalar, mecburi sigorta şemaları, ve doğa durumunda veya sosyal sözleşmede bahsi geçmeyen ekonomik insan gibi hipotetik konular üzerinde bitip tükenmek bilmeyen tartışmalar yürütürken, benim gibi muhafazakârların neden bu tür hipotetik tartışmalara hakkı olmadığını anlamayı beceremiyorum.

O halde, ilk sualin meşru olduğunu, neredeyse herkesin ona düzenli toplumu rasgele topluma tercih edecek olduğunu ve böylece bu genel tercihin ardında olan şeyden ikinci sualin doğal olarak ortaya çıkacağını ileri sürüyorum. Şimdi, ilk sualin beni çok da fazla ilgilendirmediğini itiraf edebilirim. İlk suali, sırf, beni ikincisine götürsün diye devreye soktum. Sadece suali sormak değil, onun cevabını da vermek istiyorum: Düzenli kalıbın geçerli olduğu toplum (bundan sonra ona “düzenli toplum” diyeceğim) tercihe şayandır, çünkü onda insanlar hak ettiklerini alır, hak etmediklerini almazlar. Rasgele kalıbın geçerli olduğu toplumlardaki (bundan sonra ona “rasgele toplum” diyeceğim) sıkıntı, kendi eylemlerinin onları amaçlarına götürmeğine inanmak için insanların bir gerekçeye sahip olmamalarıdır. Çok çalışma, akıllı seçim ve oto-disiplin, örneğin tembellik, aptallık ve kendini frenlememe gibi şeylerle tam olarak aynı şansa sahiptir. Savunmayı amaçladığım muhafazakâr görüşte, iyi eylemlerin başarıya götürme ve kötü eylemlerin başarısızlığı götürme olasılığını artıran düzenlemelere sahip olduğu için, düzenli toplumun adil olduğu kabul edilir. Daha da ileri gidiyor ve iddia ediyorum ki, makul insanlar gerçekte muhafazakâr görüşü benimseyeceklerdir, yeter ki inandıkları şey üzerinde düşünmek zahmetine katlansınlar.

II. İNSANLARIN NİÇİN HAK ETTİKLERİ ŞEYLERİ ALMALARI GEREKİR?

Bir eyleme götüren basit bir dizini düşünelim: Açım ve yemek yemek istiyorum, öğle yemeği için eve gitmeye karar veriyorum ve oraya yürüyerek gidiyorum. Bu dizinin içinde örtük olarak, bir inançlar setine (evimin yakın olduğu, buzdolabında yiyecek olduğu, yolun kapalı olmadığı gibi inançlar) ve gerekli kapasiteye (yürüyebiliyorum, hafızama güveniyorum, uzaklığı hesap edebiliyorum ve bunun gibi şeyler) sahip olduğum yatmaktadır. O halde, eylemden önce gelen dizin şu unsurları içerir: Saik, inanç, kapasite, amaç ve karar. Her biri kusurlu olabilir: Saikler irrasyonel, inançlar yanlış,

kapasiteler yetersiz, amaçlar ulaşılmaz ve kararlar hatalı olabilir. Buna rağmen, varsayalım ki onlar kusurlu değil ve ben bu unsurların bileşkesinin götürdüğü şekilde eylemde bulunuyorum. Bu durumda ben eylemimin başarılı olacağını, amacına ulaşacağını düşünürüm. Bu tür basit dizinlerde, normal insanların normal koşullar altında, eylemden önce gelen bu unsurların kusurlu olmadığını ve onlardan şüphe etmek için sebep olmadığını varsaymak için normal olarak iyi gerekçeleri vardır. Onların eylemlerinin başarılı olacağına ilişkin beklentileri genelde makuldür. Bireylerin iyiliği (well-being) genelde bu tür makul beklentilerinin karşılanmasını gerektirir.

Basit dizinler hayat için kâfi olsaydı, bu bizi rahatlatırdı, ama değil. Karmaşıklık kaçınılmaz olarak ortaya çıkar, çünkü unsurların kusurlu olup olmadığını söylemek çoğunlukla zordur. Saikler çatışır ve bizler sürekli olarak yapmamız gereken eylemler ile ilgili tercihte bulunmak zorunda kalırız. Bizler rutin olarak noksan bilgi ve yetersiz kanıtlara dayanan inançlarımızın güvenilirliğini değerlendirmek zorunda kalırız. Kapasitelerimiz her zaman kısıtlıdır ve bizler zorlu amaçlara ulaşmak için onların yeterli olup olmadıklarını kestirmek zorunda kalırız. Bizler genelde birbiriyle bağdaşmayan ayrı amaçlara sahibizdir ve onların hangisinin daha önemli olduğu konusunda karar vermek zorunda kalırız. Bir seferinde önemli gelen bir amaç, başka bir sefer daha az önemli görünebilir. Dünya değişir, biz değişiriz ve bu değişimlerin amaçlarımızı nasıl etkileyeceğini tahmin etmek durumunda kalırız. Yaptığımız tercihler şartlarımız ve hayattan ne istediğimiz hakkındaki anlayışımıza bağlıdır ki bunların ikisi de açık olmadığı gibi, gelecekte ne olacakları daha da belirsizdir. Bu yüzden, karmaşıklıkların üstesinden gelmek, olguların doğruluğunu anlamaya ilave olarak, ulaşabildiğimiz kadarıyla bu olguların önemi konusunda da hüküm vermeyi gerektirir. Bu tür meseler hakkında sağlam hükümler vermek zordur.

Varsayalım ki, komplike bir dizin çerçevesinde eylemde bulunuyorum ve vardığım yargılar sağlam. Böyle bir durumda, eylemimin amacına ulaşacağını makul olarak umabilir miyim? Hayır, çünkü benim yerimde olacak herhangi birinin yapacağı gibi makul bir şekilde davransam bile, yine de, diğerleri benim başarıya ulaşmamı haklı şekilde alıkoyacakları için başarısız olabilirim. Çoğu kez, benim başarıım diğerlerinin işbirliği yapmasına bağlıdır. Diğerleri daha önemli şeylerle ilgileniyor olabilirler ya da benim istediğim şeyi onlar da istiyordur ve o şeyi elde ettiklerinde çok daha iyi olacaklardır. Belki de, benim istediğim şey onların çıkarlarına ya da onların korumayı istedikleri bir kolektivitenin, bir kurumun veya davanın çıkarlarına ters düşebilir. Daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu yüzden istediğim şeyi elde edeceğim konusunda makul bir beklentiye girmeden önce, aynı şeyin pek

tabi ki, başka herkes için de geçerli olduğunu görmem gerekir. Biz hepimiz, bir toplumda birlikte yaşadığımızı hesaba katmak ve diğerlerinin işbirliğine güvenmek zorundayız. Bu yüzden işbirliğinin koşulları (önceden) saptanmak zorunda. Komplike dizinlerin çok geniş bir kısmında, sadece, toplumumuzun koyduğu koşullar çerçevesinde istediğimiz şeyleri elde edebiliriz. Bu koşullar pek tabi ki, mümkün olduğu kadar çoğumuzun istediği şeyleri elde edebilmesine imkân veren optimum koşulların sürdürülmesi amacına az ya da çok kâfi gelebilir.

İnsanlar, genelde, toplumları tarafından düzenlenmiş kurallara uygun olarak ve sağlam yargılara dayanarak eylemde bulunurlarsa, başarıya ulaşacaklarını makul olarak bekleyebilirler mi? İki sebepten ötürü cevap hâlâ hayırdır. İlk neden; hüküm sürmekte olan işbirliği kurallarının kusurlu olabileme olasılığının bulunmasıdır. Bu konuyla ilgili olarak biraz sonra daha fazla şey söyleyeceğim ama şimdilik kuralların optimal koşulları düzenlediği için kâfi olduğunu varsayalım. Başarı beklentisinin niye prematüre olabileceğinin ikinci nedeni, işbirliği kurallarının rekabeti ortadan kaldırmak için kâfi olmamasıdır. İnsanlar, yargıları sağlam olmasına ve kurallara uymalarına rağmen, amaçlarına ulaşmakta başarısız olabilirler. Çünkü, onlar yine kendileri gibi yargıları sağlam ve kurallara uyan başka kişilerle girdikleri rekabette kaybederler. Sadece bir kişi yarışmayı kazanabilir, işi alabilir, bir şeyi ilk kez keşfeden olabilir ve sadece birkaç kişi en çok satanlar listesine girebilir, seçimi kazanabilir, bir kanun koyabilir veya bilime kalıcı katkı sağlayabilir. Başarılı olanlardan her birine karşılık, deneyen ve başarısız olan pek çok kişi de vardır.² Pek tabi ki, bütün amaçlar diğer insanlarla rekabeti gerektirmez. Örneğin, iyi bir evlilik yapmak, doğadan keyif almak, tarihsel bir perspektif geliştirmek ve müzik dinlemek için diğerleriyle rekabet etmek gerekmez. Yine de sağlam yargıları olmasına ve kurallara uymalarına rağmen, insanların pek çoğu amaçlarına ulaşma konusunda hâlâ başarısız olabilirler.

Bütün bunları bir arada değerlendirdiğimiz zaman, başarılı eylemi ortaya çıkaran gereklilikler şunlardır: Sağlam yargıya sahip olmak, toplum tarafından konulan doğru kurallara uygun davranmak, amaçlar birbiriyle rekabet halindeyse yarıştan galip çıkmak. Eğer bu gereklilikler karşılanıyorsa başarı beklentisi makuldür. Bu noktada, başlangıçta tartıştığımızı meseleyi nihayet netleştirelim. İnsanların hak ettikleri şeylere sahip olmaları gerektiğini söy-

---

2 "Yarışan insanlardan kazananlar en güzel ve en güçlü olanlar değildir." Aristotle, *Nicomachean Ethics*, 1099a 3-4, çev. W. D. Ross, düz. J. O. Urmson, içinde *The Complete Works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984).

lerken kast ettiğim şey, onların başarı beklentilerinin makul olması halinde başarılı olmaları gerektiğidir. Aynı şekilde, insanların hak etmedikleri şeylere sahip olmamaları gerektiğini söylerken kast ettiğim şey, başarı beklentileri makul değilse başarılı olmamaları gerektiğidir. Yukarıdaki “olması gerekir” (should) ve “olmaması gerekir” (should not) ifadeleri pratik aklın gereklerini ifade eder.

Pratik akıl insan hayatını daha iyi hale getirmek için aklın kullanılmasıdır. Bunu sağlamanın tek yolu, muhtemelen, iyi insanların hayattaki şeylerden kötü olanları değil de iyi olanları almaları, kötü insanların ise iyiler yerine kötü olan şeyleri almalarıdır. “Düzenli” toplumda olan şey budur. “Düzenli” bir toplum kurmanın gerekçesi sağlam yargılara sahip olmanın, doğru işbirliği kurallarına uymanın ve yarışmada galip gelmenin, hayatları daha iyi hale getirme olasılığını artırmasıdır. Bunlar beşeri koşulları iyileştirmek adına insanlığın yanlışlar ve deneyimler tarihinden türetilen vasitalardır. Benim savunduğum muhafazakâr görüşe göre, pratik aklın bu gereklilikleri karşılanıyorsa, adalet hüküm sürüyor demektir. Bu, adaletin aynı zamanda hem amacı hem de meşruiyetidir.

Bir toplum içinde birlikte yaşayan insanların, bu yüzden hep birlikte adaleti hakim kılacak şeyleri yapmaları gerekir. Ne var ki, ortak çabalarla başarabilecek şeyler sınırlıdır. Yalnızca bireyler kendi yargılarını sağlam kurabilirler; yalnızca onlar, hüküm süren kurallar doğruysa kendi kendilerini bir yarışta başarılı kılabilirler.

III. İŞBİRLİĞİ KURALLARI

Hayli fazla işbirliği kuralı vardır ve onların tümünü sayıp dökmeye girişmek nafîle ve sıkıcı bir iş olacaktır. Bunun yerine, bir toplumunun onlar olmaksızın yapamayacağı üç genel tip ile ilgilenecek devam edeceğim, ve sonra bu kuralların neyi içerdiği üzerine düşüneceğim. Tabi ki başka kurallar da var. Bu kurallar konvansiyoneldir (conventional). Bunlar alışkanlıklar, gelenekler, pratiklerde ve belli bir toplumun tarihi seyrinde ortaya çıkan az ya da çok açıkça formüle edilmiş kurallarda vücut bulurlar. Kurallar değişir, ama genellikle yavaş bir biçimde. Onlara iyi ve kötünün uçları arasında uzanan ve iki uç arasında birçok ara yargıya izin veren bir değerlendirmeler dizisi eşlik eder. Ortaya çıkan değerlendirmeler kuralın genel bir tipinin alanına doğru olarak dahil olan her ne varsa onu över veya kınarlar. Bu değerlendirmeler insanların yaptıkları şeyler için övülmeleri veya ihlâl ettikleri şeyler için kınanmaları veya belirli şartlar altında muaf veya mazur sayıldıkları şeylerden sorumlu tutulmaları gibi çeşitli şekilde sorumluluk-

lar ima ederler. Bunlar ayrıca başkalarının bu sorumlulukların gereğinin yerine getirilmesine ilişkin makul beklentilerini de ima ederler. Bu değerlendirmeler belli bir toplumda iyi ve kötü olan şeylerin hangi esasa göre dağıtılacağını da gösterirler. Kısacası, işbirliği kuralları hayatın belli alanlarında, insanların sahip olmaları ve olmamaları gereken veya yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri düzenleyen konvansiyonlardır.

Bu kurallardan biri ilişkilerle ilgilidir. Sevgililer, rakipler, arkadaşlar, meslektaşlar, ebeveynler ve çocuklar, öğretmenler ve öğrenciler, yargıçlar ve davalılar, hekimler ve hastalar, tüccarlar ve müşteriler konvansiyonel bağlarla birbirlerine bağlıdırlar. Bu bağlar, bu tarzlarda ilişkisi bulunan insanların bir diğerine nasıl davranması gerektiğine dair sorumluluklar ve beklentiler yaratırlar. Bu ilişkilerden ilk dördü simetriktir: Sevgililer, rakipler, arkadaşlar ve meslektaşlar tipik olarak karşılıklı olarak aynı sorumluluk ve beklentilere sahiptirler. Sonraki beş ilişki tipi ise asimetriktir: Taraflardan biri diğeri üzerinde otoriteye sahiptir ya da diğerinin ihtiyaç duyduğu hizmeti sağlar veya diğerinin satın almak istediği bir şeyi satar.

İşbirliğinin ikinci kuralı kontratlar, vaatler, borç vermeler, organizasyonlara üyelikler, işe alma, başkalarını siyasî veya hukukî olarak temsil etme, sürücü ehliyeti alma, bir ürünü satma veya bir bina inşa etme gibi anlaşmalarla ilgilidir. Bu sözleşmelerden bir kısmı resmidir. Buradaki sorumluluklar ve beklentiler hukuken bağlayıcı ve yazılı kurallar çerçevesinde işler. Bir kısmı ise gayri resmidir; bunlarda borçlu olunan ve beklenen şeyler tarafların şifahen yaptıkları anlaşmalara dayanır. Gayri resmi anlaşmaların bağlayıcı gücünün altında tarafların paylaştıkları karşılıklı güven ve iyi niyet yatar.

İşbirliğinin üçüncü kuralı başkalarının güvenliğini etkileyecek eylemlerle ilgilidir. Bir toplum, içinde yaşayanların güvenliğini temin etmeksizin ayakta kalamaz. Lakin, farklı toplumlar güvenliğin sağlanmasında nereye kadar gidileceği, izin verilen, mazur görülen veya yasaklanan ihlallerin neler olduğu, toplumun dışındaki insanlara nasıl muamele edilmesi gerektiği, nelerin zulüm, tedbirsizlik, kasıtsız zarar-verme sayılacağı ve pek tabii ki güvenlikten ne anlaşılması gerektiği konularında birbirinden farklı konvansiyonlara sahiptirler. Örnek olarak adam öldürmeyi ele alalım. Bütün toplumlar adam öldürme karşısında ne yapacakları üzerinde anlaşmak zorundadır. Bununla birlikte, kürtaj, intihar, intikam, ötenazi, idam cezası, bebek öldürme ile ilgili kurallarda rastlandığı gibi, adam öldürmenin ne zaman bir cinayet sayılacağı ne zaman ise mazur veya meşru görülebileceğine dair kurallar çok büyük bir çeşitlilik gösterirler.

İşbirliğinin bu kuralları ve benim burada tartışmadığım diğer pek çok kuralının mühim bir kısmı belli bir toplumda insanların neleri hak ettiğini tespit ederler. İnsanlar ilişki, sözleşme ve eylem kurallarının tespit ettiği şeyleri almayı hak ederler ve bu kuralları ihlal edecek olan şeyleri almayı hak etmezler. Bu yüzden, işbirliği kuralları bir toplumda bir arada yaşayan insanların sahip oldukları sorumluluklar ve beklentiler için gerekçeleri sağlarlar. Çocuklar aileleri tarafından iyi yetiştirilmeyi hak ederler, çünkü bizlerin ebeveynlikten anladığımız şeyin bir kısmını da bu oluşturur. Yetersiz hekimler doktorluk lisanslarını kaybetmeyi hak ederler, çünkü bir hekimin hastalıkları iyi bir şekilde tedavi edebilme yeteneğine sahip olması gerektiğini varsayarsınız. Katiller cezalandırmayı hak ederler, çünkü bu güvenliği nasıl sağlayacağımız ile ilgilidir. Bunlar toplumumuzda amaçsız olarak öylesine oluşmuş konvansiyonlar değildir. Bizim iyiliğimiz (well-being) çocukların iyi yetiştirilmesini, hastalıkların tedavi edilmesini ve hayatların korunmasını gerektirir. Bu zorunlu şeyleri temin etme yöntemlerimiz konvansiyonel olsa da, bir insan toplumunun şu yada bu yolları kullanarak bunları temin etmek zorunda olması konvansiyonel bir durum değildir. Bir toplumda bunlar sağlanmaz ise o toplumda yaşayanların iyiliğine hizmet edilmemiş olur ve toplum dağılır. Bu yüzden, insanlar şunu ya da bunu hak ederler dediğimiz zaman, bahsettiğimiz şey, iyiliğimiz için zorunlu olan şeyleri belirli bir şekilde yapma tarzımızın bu olduğudur.³

İnsanların hak ettikleri veya hak etmedikleri şeyler hakkındaki talepler hatalı olabilir elbette. Hatalı taleplerin nasıl vuku bulabileceğine ilişkin iki durumu dikkate alayım. İlk durum hüküm süren işbirliği kurallarının yanlış uygulanması, ikinci durum ise kuralların kendisinin kusurlu olmasıdır. Burada kuralların yanlış uygulanmasını, takip eden kısımda ise kuralların kusurlu olmasını ele alacağım. Her hangi bir kural, onu uygulayan kişi ilgili olguları hatalı değerlendirdiği için yanlış uygulanabilir. Bir kişi bir katil konusunda yanılıyorsa, o kişi cezalandırılmayı hak etmez. Bir öğrenci kopya çekerek sınavı geçerse, o notu hak etmez. Dostca görünen bir arkadaş gerçekte düşmanım ise o kişi benim bağlılığımı hak etmez. Olgular varsayıldıkları gibi olsalar bile, hak edilen şeyin oranını hatalı olarak hesaplamak

---

3 Bu görüşü formüle ederken, hak edilen veya edilmeyen şey denildiğinde neyin kastedildiği konusunda beden (body of work) hızla büyümesinden esinlendim. Bkz.: Joel Feinberg, "Justice and Personal Desert," içinde *Nomos VI: Justice*, ed. Carl J. Friedrich and John W. Chapman (New York: Atherton, 1963); William Galston, *Justice and the Human Good* (Chicago: University of Chicago Press, 1980); John Kekes, *Against Liberalism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997), chap. 6; David Miller, *Social Justice* (Oxford: Clarendon Press, 1976); Michael J. Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982); and George Sher, *Desert* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987).

suretiyle, kural yanlış uygulanabilir. Bir roman iyi bir değerlendirme yazısını hak edebilir, ancak Ulusal Kitap Ödülü'nü hak etmeyebilir. Bir hırsız hapis cezasını hak edebilir, ancak kolunun kesilmesini hak etmez. Bir hekim verdiği hizmet karşılığında ücret almayı hak edebilir, ancak evimin tapusunu hak etmez. Olgular ve hak ediş oranlarındaki hatalar, insanların iyi ve kötü şeylerden, aslında hak ettikleri şeylerden daha azını veya daha çoğunu almalarına ya da hiç hak etmedikleri şeyleri almalarına yol açar.

Algılanması daha zor olan bir hata belli ilişkiler, sözleşmeler veya eylemlerin iyilik ve kötülüğü hakkındaki anlayışın yanlış olmasından kaynaklanır. Çünkü bu tür durumlarda, iyi ve kötü olarak kavranan şeyler gerçekte öyle değildir ve insanlar hak etmedikleri halde buna göre ödüllendirilir veya cezalandırılırlar. Yalan söylemenin her zaman yanlış olduğunu, işçi ve işveren arasındaki sözleşmelerin her zaman sömürü içerdiğini veya intiharın cinayet olduğunu düşünen kimseler hatalıdır; çünkü ahlâken mazur görülebilecek şeyleri her zaman kötü saymaktadırlar. Benzer şekilde, tutumluluğun erdemini bir göstergesi olduğunu, çocukları dayak ile cezalandırmanın onların yetişmeleri için iyi olduğunu ve Tanrı'ya inanmanın insanları erdemli kıldığını düşünen kimseler de hatalıdır.

İşbirliği kuralları bir toplumun iyi veya kötü olarak değerlendirdiği geniş bir yelpazedeki ilişkiler, sözleşmeler ve eylemler ile bağlantılıdır. Bu kurallar, iyi ve kötü hakkındaki hataları değiştiren bazı mahkeme kararları verildi diye hükümsüz hale gelmezler. Hatalar geleneksel bazı inanç ve pratiklerin düzeltilmesini gerektirir, lakin kuralın geriye kalanındaki sağlam kısımların korunması gerekir. Elbette kuralın hatalı uygulaması sadece bir kaç şekilde değil, pek çok şekilde olabilir. O zaman kuralın kendisi tamamen hatalı olarak değerlendirilmek zorundadır ve kuralın tümünden iptal edilmesi gerekir. Büyü, astroloji ve insan kurban etme konusunda olan veya olması gereken şey tam da budur.

Başka bir hata, iyi ve kötü şeylerin dağıtımını için ihtiyaç duyulan hiçbir özel nedenin bulunmadığını varsaymaktır. Bu hatayı yapmanın bir yolu, herkesin hayattaki iyi olan her şeyi eşit biçimde hakkettiğini ve kötü şeylerin yükünü hepimizin eşit şekilde taşımamız gerektiğini varsaymaktır. Bilindik ancak hatalı olan bu hükmü değerlendirirken, bizim iyi ve kötü şeylerin dağıtımında, bir toplumda sadece üzerinde mutabakata varılmış konuları içeren bir tartışmayı yürüttüğümüzün akıldan çıkarılmaması gerekir. Bir kediye sahip olmanın iyi mi kötü mü olduğu konusunda görüşler farklıdır. Ancak, kişinin temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının iyi bir şey olduğu konusunda uyuşmazlığa düşmek için makul bir gerekçe bulunamaz.

O zaman, bir toplumdaki herkesin, herkes tarafından iyi olarak kabul edilen iyi şeyleri eşit şekilde hakkettiği ve yine herkesin, üzerinde genel mutabakat sağlanan meşakkatli yükleri, hakça bir hisseyle üstlenmeye mecbur olduğu iddiası hatalıdır. Bu iddianın sahiplerine, neden herkesin iyi ve kötü şeyleri eşit şekilde hakkettiği sorulduğu zaman, genellikle verilen cevap, herkesin eşit ahlâkî değerinin bulunduğu, herkesin eşit saygıyı hakkettiği veya temel eşit özgürlük ve refah haklarına sahip olduğu şeklindedir.⁴

Bu argüman bizim eşitlikçi çağımızın tutkuyla savunulan klişelerinden biridir. Bunlar, ancak kötü niyetli kişilerin uygunsuz olduğundan şüphe duyacakları, kendini beğenmiş, ahlâkçı bir retorik içinde ambalajlanmış olarak gelir.⁵ Buna rağmen, eleştirel kabiliyete sahip insanlar saçmalığı fark edilecek olan bu klişelerin durmadan tekrarlanmasından dolayı uyuşmuş halde değillerdir. Bu insanlar şunu soracaklardır: Görünüşe göre analitik ve eleştirel düşünme eğitimi almış ve makul insanlar nasıl oluyor da, teröristler ve rehinelerin, suçlular ve kurbanlarının, toplumun düşmanları ve dostlarının, kötüler ve iyilerin, yasalara uyan ve uymayan vatandaşların aynı temel ahlâkî değere sahip olduğuna, aynı temel saygıyı hak ettiklerine ve aynı temel özgürlük ve refah haklarına sahip olduklarına, yani iyi ve kötü şeylere eşit olarak sahip olmayı hak ettiklerine inanabilmektedirler.

---

4 Tabi ki eşitlikçi adalet teorilerine göndermede bulunuyorum. Burası eşitlikçi teorilerin ayrıntılı bir eleştirisinin yapılacağı yer değil. Bu tür eleştirilerimi, *The Illusions of Egalitarianism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003) kitabımda sundum.

5 Örneğin, "Bütün insanlar temel eşit ahlâkî statüye sahiptirler. İnsanlar aynı temel haklara sahiptirler, ve sosyal politikaların belirlenmesinde hesaplama yapılırken, her bir kişinin benzer çıkarının eşit olarak dikkate alınması gerekir... Bu klişeler neredeyse evrensel çapta olurlar. Bu klişeleri yadsıyan, ırkçı veya Adolf Hitler sempatisini olan bir kişi bu ifadeleri haklı olarak soluk bir medeni diyalogtan başka birşey olarak görmeyecektir." Richard Arneson, "What, If Anything, Renders All Humans Morally Equal?" içinde *Singer and His Critics*, ed. Dale Jamieson (Oxford: Blackwell, 1999), 103. "Eşitlikçi ilkeyi peşinen reddedemeyiz, çünkü [hükümetlerin] diğerleri karşısında bazılarının hayatlarına daha fazla ilgi göstermeleri ... gayri ahlâkîdir." Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000), 1. "[Diğerlerine] kıyasla bazılarını daha az tatmin edici bir hayata mahkum eden bir dağıtım, bu kişilerin yaptığı tercih meselesi olmadığından, çağdaş politikada eşitliğin ihmalî utanç vericidir. Ronald Dworkin, "Equality—An Exchange," *Times Literary Supplement* (December 1, 2000), 16. "Nazizm gibi bazı teoriler her kişinin eşit öneme sahip olduğunu reddederler. Ancak, bu teoriler ciddiye alınmayı hak etmezler." Will Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 40. "Ahlâken kabul edilebilir herhangi bir siyasi teori gayri şahsî değerlerin gerçek gücüne uygun kurumsal bir hayat formunu meşrulaştırmaya ve tertip etmeye, ve de "gayri şahsî değerleri" bir tek "eşitlikçi tarafsızlık" a bağlamaya gayret etmek zorundadır. Thomas Nagel, *Mortal Questions* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979). Bu durumda eşitlikçiliğin bütün eleştirileri ahlâkî kabul edilebilirlik bakımından başarısızdır. Eşitlikçiliğin savunucuları hakkında bu tür şeyler söylemey çüret edecek birine yönelik sökün edecek kızgınlık dalgasını varın şimdi hayal edin.

Aşına olduğumuz hiddetli cevap, kendilerinin böyle bir şeye inanmadıkları şeklindedir. Onların inandığı şey, herkesin hak edişte eşit olduğuna ilişkin bir karinenin var olduğudur. Bu karine çürütülebilir, ve esasen teröristler, suçlular ve diğer kötülük edenler örneğinde çökmüş durumdadır. Gerçekler karşısında bu varsayımın uçup gittiğini reddedenler saçmalamaktadırlar. İnsanların kişilikleri, koşulları, hünerleri, zaafı, yetenekleri, kabiliyetsizlikleri, erdemleri, erdemsizlikleri, ahlâk anlayışları, politik görüşleri, dini inançları, estetik tercihleri ve kişisel projeleri farklı farklıdır. İnsanlar keza ne ölçüde makul olup olmadıkları, kendi doğal yeteneklerini ne ölçüde iyi veya kötü şekilde geliştirdikleri, topluma ne kadar zarar veya fayda sağladıkları, geçmişte ne ölçüde disiplinli ve çok çalıştıkları ve gelecek-te nasıl olacakları gibi konularda da birbirlerinden farklıdırlar. Yine insanlar girdikleri ilişkilerde, yaptıkları anlaşmalarda ve diğerlerinin güvenliğini etkileyen eylemlerde birbirlerinden farklıdırlar. Bu sayılan hususlar ve bütün diğer farklılıklar karşısında, akla uygun olan varsayım şudur: Çok kuvvetli bir ihtimal, farklı insanların farklı şeyleri hak edecekleridir.

Eşitlikçi varsayımın akla aykırılığı insanların hak ettikleri şeyleri kimin dağıtması gerektiği suali yöneltildiğinde iyice su yüzüne çıkar. Çocuklara sağlayabilecekleri faydaları hak etmeleri söz konusu olduğunda, ailelerin kendi çocukları ile başkalarının çocuklarını eşit mi kabul etmeleri gerekir? Evli çiftlerin kendi eşleri ile yabancılar karşısında eşit hak edişe uygun mu davranmaları gerekir? Bu tür saçmalıklardan kurtulmanın bir yolu olarak, eşitlikçi varsayımın bireylere değil, hükümetlere rehberlik edecek bir ilke olduğu söylenir; oysa bunun yaratacağı saçmalıklar da ilkinden az değildir. Bir devlet vatandaşları ile yabancıları, yasalara uyanlar ile çiğneyenleri, toplumun koruyucuları ile yıkıcılarını eşit hakkeşiye sahip kabul eden bir varsayım üzerinden hareket ederse, en temel sorumluluklarına ihanet etmiş olur. Eşitlikçi varsayımına karşı çıkmak için hangi nedenlerin yeterince iyi olduğu sorulduğunda -ki sorulmak zorundadır- soruların sayısı ve aciliyeti artar. Ahlâk, sorumluluk, kanunlara itaat ve vatandaşlık gibi konulardaki farklılıklar dikkate alındığında, bu eşitlikçi varsayımı daima çökertecek olan insanlar arasındaki büyük ve su götürmez farklılıklar bulunduğu sürece, bu varsayımdan geriye neredeyse hiçbirşey kalmaz. Eğer bu farklılıkların dikkate alınmayacağı söylenirse, bu durumda kontrolü altındaki iyi ve kötü şeylerin dağıtımında bu farklılıkları yok sayan bir hükümet nasıl haklılaştırılacaktır?

Muhafazakâr görüş şudur: Bu eşitlikçi sloganları, kralların ilahi hakları, sınıfsız toplum, cin çarpması, planlı ekonomi, kilisenin dışında kurtuluş olmadığı ve uygarlığın bizi kendisinden çok uzaklaştırdığı pastoral tarih

öncesi toplum gibi başka çağların tutkuyla bağlanılan diğer saçmalıklarının yer aldığı tarihin tozlu raflarına kaldırmanın zamanı gelmiştir. İnsanların neyi hak ettiğine ilişkin bu saçma inancın yerini alması gereken şey, farklı insanların farklı şeyleri hak ettiklerinin ve insanların bunu veya şunu hak ettiğine ilişkin iddiaların gerekçeler ile temellendirilmek zorunda olduğunun kabul edilmesidir. Bu bölümde, bu gerekçelerin bir toplumda hüküm süren işbirliği kurallarından türetilmek zorunda olduğunu savundum. Eğer olgular, orantılar, iyi ve kötü şeylerin tanımı ve bireysel farklılıkların önemi-ni göz ardı etme konularında hatadan arınmış iseler gerekçeler iyidir/sağlamdır. Bununla birlikte, bireylerin neyi hak ettiğine ilişkin iddialar bu tür iyi/sağlam gerekçeler ile temellendirmiş olsalar bile, bir toplumda hüküm süren ve bu gerekçelerin kendisinden türetildiği işbirliği kuralları kusurlu olabileceğinden iddiaların hâlâ geçersiz olabileceği kabul edilmek zorundadır.

IV. İŞBİRLİĞİ KURALLARININ MEŞRULAŞTIRILMASI

Muhafazakârlığa karşı sık sık duyulan bir itiraz; belli bir toplumdaki konvansiyonların üzerinde düşünülmeden korunmaya çalışılmasıdır. Bu tür bağlılıklara gerçekten sahip muhafazakârlar bulunabilir, ancak bunu yapmaları gerekir. Muhafazakârların bağlı kalmaları gereken, kendi hayatlarını daha iyi hale getirdiği için insanların onlara gönüllü olarak bağlanmaları sayesinde hayli uzun bir zaman (onyıllarca) ayakta kalabilmiş olan konvansiyonlardır.⁶ Diyeceğim o ki, bu kriterleri (zamana dayanıklılık, gönüllü bağlılık, insanların iyiliğine/mutluluğuna katkı) karşılayan konvansiyonlar zaman testini geçmişlerdir.

İşbirliğinin kuralları konvansiyonlardır ve onların meşruiyeti de zaman testini geçip geçemediklerine bağlıdır. Acınası, zorlayıcı, adaletsiz, sömürücü, cahilane ve aptalca bazı gelenekler vardır ki bunlar zaman testinden yenilerek çıkarlar. Muhafazakâr görüşte adalet insanların hak ettikleri şeyleri almaları ve hak etmediklerini almamalarını kapsadığından, işbirliği kurallarından insanların hak edişlerine uygun olarak iyi ve kötü şeylerin dağıtımında başarısız olan kurallar zaman testini geçemeyeceğinden, muhafazakârlar işbirliğinin adaletsiz olan kurallarını düzeltmek veya geçersizleştirmek, adil olanları ise -ki sadece ve sadece bunlar zaman testini geçmiştir- koruyarak devam ettirmek durumundadırlar.

Muhafazakârların hayatiyet arzeden vazifesi meşru işbirliği kurallarına sahip olmak, bu yüzden, insan iyiliğine katkıları dolayısıyla bu kurallara

---

⁶ Muhafazakârlığın tam bir savunusu için bkz. John Kekes, *A Case for Conservatism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998).

bağlı kalma fikrine gerekçeler sağlamaktır. Bu gerekçeler iyi bir toplumda hayat üzerine düşünmekten ortaya çıkar. İyi bir toplum ifadesinden, insanların kendileri için iyi hayatlar kurabilecekleri koşulları koruyan bir toplumu anlıyorum. Başka bir ifadeyle, eğer iyi bir toplum içinde bazı bireysel hayatlar kötüye gidiyorsa, bu durum sosyal koşulların elverişsizliği sebebiyle değil, bireysel başarısızlık veya talihsizlik sebebiyle ortaya çıkıyor demektir. Üyelerinin büyük bir kısmı hayatı iyi veya kötü hale getiren iyi ve kötü şeylerin pek çoğunun neler olduğu konusunda, iyi ve kötü hayat türlerinin neler olduğu ve bir diğerine karşı neleri borçlu oldukları üzerinde geniş bir fikir birliğine sahip olduğundan, iyi toplumlar kısmen daha dayanıklı ve uyumludurlar. Bu toplumun üyelerinin fikir birliği ortak değerler üzerine yaslanır ve hüküm süren konvansiyonlar da bu değerlerin vücut bulmuş halidir. Bu değerler ayakta dururlar. Toplumun üyeleri ne istediklerini bunlar aracılığıyla ifade ederler. Konvansiyonlar insanlar isteklerini elde etmeye çalışırken nelere izin verilebileceğini ve nelere izin verilemeyeceğini belirlerler. Bireyler kendi hayatlarını kısmen toplumlarının geleneksel çerçevesi dahilinde anlamlı hale getirirler.

İyi bir toplumun faydalarından biri düzendir. İyi bir toplum, üyelerinin diğer kişilerin davranışlarına yönelik olarak makul beklentiler taşımalarını mümkün hale getirir. Bu beklentiler o toplumdaki üyelerin davranışlarına aynı geleneklerin yön verdiği şeklindeki meşru varsayıma dayanır. Böylece, iyi bir toplumun üyeleri evlilik, çocuk yetiştirme, istihdam, rekabet, şaka yapma, seçim propagandası yapma ve münakaşa yapma gibi sayısız farklı bağlam içinde, nelerin nazik veya kaba, olağan veya istisnai, uygun veya uygunsuz olarak addedileceğini bilirler. Bu bilgi, hüküm süren konvansiyonlarda saklı olan ortak bir ahlâk eğitiminden gelir. Bunun bir sonucu olarak, toplumun üyeleri birbirlerine güvenebilirler çünkü aralarında sosyal bir bağ vardır. Onlar birbirlerinin aynı bağlılıklara sahip olduklarının taşıdığı farkındadırlar. Üyelerin bireysel kimlikleri, kısmen, paylaştıkları işbirliği kurallarını kapsayan ortak konvansiyonlar tarafından belirlenir.

Amerikan toplumunun bu resimle uyduğundan şüphe duyuyorsanız, şüphelerinizi gidermek amacıyla ortak konvansiyonlarımızdan rasgele seçerek yaptığın şu liste üzerinde bir düşünün: Ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumlulukları vardır, verilmiş bir sözden dönmek af dilemeyi gerektirir, politikacıların kamusal görevleriyle ilgili konuşurken yalan söylememeleri gerekir, kazananlar kaybedenlerin düştüğü durumdan memnun olmamalıdır, insanların kabiliyetleri ile böbürlenmemeleri gerekir, hayatını boşa geçirmek yanlıştır, kişinin vicdanının sesine kulak vermesi doğrudur, insanları yemek yanlıştır, kişi hayvanlara eziyet etmemelidir, ana-babanın

çocuklarıyla cinsel ilişkiye girmemeleri gerekir, uyuşmazlıklar şiddete başvurmadan çözülmelidir, insanların popüler olmayan görüşleri ifade etmelerine izin verilmelidir, insanların rakiplerine iftira atması yanlıştır, herhangi bir şeyi ödünç almadan önce sahibinden izin almak gerekir, özürllülerle alay etmemek gerekir, beyaz yalanlara izin verilebilir, hasmımızın felaketi karşısında alenen düğün bayram etmemeliyiz, kasıtlı acımasızlık yanlıştır, kişinin dostlarına sadık olması gerekir, sırları ifşa etmemek gerekir, yiğitlik, dürüstlük ve adaletli olmak iyi, bunların tersi ise kötüdür.

Bu liste tüketici veya temsilî değildir. Bu sıralananlar az çok rasgele seçildi ve bunların çoğu sistematize edilmemiştir. Bu işbirliği kurallarına çoğunlukla farkında bile olmadan sahibizdir ve bunlara genellikle alışkanlıktan uyarız. İnsanlar sık sık bu konvansiyonlara aykırı davranırlar, ancak böyle yaptıklarında, rahat bir zamanda onlara çoğunlukla eylemlerinin yanlılığı gösterilebilir. Bu konvansiyonları ihlal etmeyi alışkanlık haline getirenler ahlâksız ve anormal olarak görülürler.

Pek tabi ki, mükemmel bir toplum yoktur. Hepsinin iyileştirilmeye ihtiyacı vardır. Bu Amerikan toplumu için de geçerlidir. Hüküm süren konvansiyonların her daim değişime açık olmaları gerekir ve galiba her zaman şu veya bu yönden değişmektedirler de. Bununla birlikte, süreklilik de olmalıdır. Çünkü, hüküm süren bazı konvansiyonların değişim gerekçeleri, bunların daha derin veya daha önemli olan birtakım konvansiyonlar açısından eleştirisine bağlıdır. Bizim toplumumuzda halihazırda ötenazi ve kürtaj konusunda etik bağlamda bir karmaşa vardır. Bu çekişmelerde dikkate değer husus her iki kesimin de kendi pozisyonlarını, genel olarak paylaşıldığını varsayabildikleri konvansiyonlara, -bu konvansiyonlara düşmanı bile olsalar- başvurmak suretiyle meşrulaştırmaya gayret etmeleridir. Kürtaj ve ötenazi destekçileri özgürlük haklarına başvururken, karşıtları hayatın korunması argümanına başvuruyorlar.

Bu noktada, muhtemelen şöyle bir itiraz yapılacaktır: Muhafazakârın işbirliği kuralları için gerekçeler sağlama girişimi döngüsel, doğruluğu kendi içinde saklıdır, dolayısıyla da başarısızdır. Denebilir ki, muhafazakâr görüşe göre, adalet insanların hak ettikleri şeylere sahip olmaları ve hak etmedikleri şeylere sahip olmamalarından oluşmaktadır. Neyin hak edilip neyin hak edilmediğinin ise geçerli olan işbirliği kurallarına bağlı olduğu söylenmektedir. Bu kurallar da ilişkileri, anlaşmaları ve başkalarının güvenliğini etkileyen eylemleri yöneten konvansiyonlarla açıklanmaktadır. Peki bu görüşe göre, işbirliği kurallarının kendilerinin adil olup olmadığına nasıl karar verilecektir? Eğer konvansiyona dayalı ama adaletsiz iseler, geçerli

kurallar hangi nedenlerle eleştirilebilecektir? Ne var ki, bu itiraz yersizdir. Onun cevabı açıktır ve daha önce söylenenlerde saklıdır.

İşbirliği kuralları; iyi ve kötü şeylere ilişkin veya ilgili bireysel farklılıkların tanınmasına ilişkin olgu, orantı ve tanım hatasına dayandıkları ve bu hatanın insanların hak ettikleri şeye sahip olmalarını ve hak etmediklerine sahip olmamalarını engellediği gerekçeleriyle eleştirilebilir. Efendi-köle ilişkileri, kölelerin efendilerden daha aşağı oldukları yönündeki hatalı varsayıma dayandığı için önyargı yüklüdür. Kocaya karısının mülkleri üzerinde kontrol yetkisi veren evlilik sözleşmeleri adaletsizdir, çünkü onlar yanlış olarak kadının rasyonel kararlar alma yeteneğini tanımazlar. Hırsızlığın kol kesmeyle cezalandırılması orantısızlığı nedeniyle kötüdür. Çalışabilecekleri halde çalışmayan insanlara fayda sağlamak uğruna, insanları kendi çalışmalarının semerelerinden yoksun bırakmak yanlıştır; çünkü bu onların hak ettiklerinin farklı olduğunu görmezlikten gelir. Bütün bu örneklerde, yararların dağıtımını yöneten kurallar adaletsizdir, çünkü insanların hak etmiş olduklarından daha az veya daha çok almalarına yol açarlar. Bu eleştirilerin zemini, işbirliği kurallarının üzerine oturduğu hatalardır.

Pek tabi ki, belli bir işbirliği kuralının hatadan arı olup olmadığı üzerinde ciddi anlaşmazlıkların bulunabileceğini kabul etmek zorundayız. Bununla birlikte, bu anlaşmazlıklar neyin hak edildiği sorunuyla ilgilidir. Bu tür anlaşmazlıklar, sadece, onun tarafları, adaleti insanların hak etmedikleri şeyleri almamaları ve hak ettikleri şeyleri almaları şeklinde tanımlayan muhafazakâr görüşü kabul ettikleri için ve sadece bunun için ortaya çıkar. Bu tür anlaşmazlıkların var olması, muhafazakâr görüşün zayıflığının olmaktan ziyade güçlülüğünün kanıtıdır.

Bu yüzden muhafazakâr görüşün insanların neyi hak ettiği hususunun sırf hüküm süren işbirliği kurallarına bağlı olduğunu savunduğunu düşünmemek gerekir. Muhafazakâr görüş şudur ki, insanların neyi hak ettiklerinin olgu, oran, tanımlama ve bireysel farklılıkların kabulünde hata içermeyen yürürlükteki işbirliği kurallarına bağlı olduğunu savunur. Hatadan arınmış ve insanların gönüllü olarak bu kurallara sadık kalması ve toplumun üyelerinin iyiliğine katkı sağlamak bağlamında zamanın testini geçmiş işbirliği kurallarını sürdürmenin makul olduğu belki muhafazakâr görüştür, ama bu makul insanların da muhtemelen paylaşacakları bir görüştür.

V. MUHAFAZAKÂR GÖRÜŞ PRATİK MİDİR?

İyi ve kötü şeylerin dağıtımında insanların neyi hak ettiğinin temel alınmasının pratik olmadığı birden çok eleştirmen tarafından söylemek-

tedir.⁷ Eleştirmenler modern Batı toplumlarında iyi bir hayatın ne olduğu üzerinde bir uzlaşmanın bulunmadığı yönündeki aynı gerekçeyi ileri sürmektedirler. Buna göre, iyi hayatın ne olduğu konusunda pek çok farklı düşünce vardır. İnsanların hak etmeyle ilgili ne düşündükleri, en azından bir dereceye kadar, iyi hayatın ne olduğu konusunda hangi fikri kabul ettiklerine bağlıdır. Sonuç olarak, insanların neyi hak ettiği konusunda pek çok uyumsuzluğun bulunduğu kesindir. İnsanların neyi hak ettiğinin kısmen onların inançlarına ve çabalarına bağlı olduğu –ki bunlar gözleme açık değildir- gerçeği nedeniyle bu problem daha da derinleşir. İyi ve kötü şeylerin dağıtımını konusundaki politik kararlarda bu tür subjektif unsurların hesaba katılabileceğini varsaymak gerçekçi değildir.

Bu itiraz muhafazakâr görüşün yanlış anlaşılmasına sebep olan iki varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımlardan ilki, insanların neyi hak ettiklerinin kişilerin niteliklerine bağlı olduğudur. Diğer varsayım ise hak edilen iyi ve kötü şeylerin dağıtımının hükümetlerin sorumluluğunda olduğudur. Her iki varsayım da hatalıdır, ama büsbütün de değil. Kişisel nitelikler insanların bazı şeyleri hak ettiklerini veya hak etmediklerini söylemek için gerekçeler sağlayabilir, ancak kişisel nitelik pek çok gerekçe arasından muhtemelen sadece bir gerekçedir. Hükümetlerin hak edilmiş bazı iyi ve kötü şeylerin dağıtımında sorumluluğu vardır, ancak hükümetten bağımsız çalışan sivil kurumlar tarafından dağıtılan pek çok başka şey vardır.

İnsanların hak ettikleri şeylerin dağıtımını için sunmuş olduğum gerekçeler ilişkiler, anlaşmalar ve güvenliği etkileyen eylemleri yöneten işbirliği kurallarından türetilmiştir. Göz önünde bulundurduğum bu üç unsura kişisel nitelikleri –erdem ve erdemsizlik (virtues/vices) gibi- de eklemek belki makul olabilir. Ancak öyle bile olsa, insanların sahip olduğu kişisel nitelikleri tespit etmekte ciddi pratik zorluklar mevcuttur. Buna karşın ilişkiler, anlaşmalar ve eylemler için bu durum söz konusu değildir. Çünkü insanların sahip olduğu sayısız özelliği tanımlamakta karşılaşılan ciddi pratik zorluklarla bu üç unsuru tanımlarken karşılaşılmaz ve bu üç unsur herkesin gözlemine açıktır.

Bu itirazın inandırıcılıktan yoksun olmasına ilave olarak, subjektif bir boyut taşımasına rağmen, kişisel nitelikleri tanımlamak çoğu kez mümkündür. Bu itiraz açısından bakıldığında aşılmaz pratik zorluklarla yüzyüze kalan şey –insanların niteliklerini tanımlamak- aileler, öğretmenler, antre-

---

7 “Hak edışı ödüllendirme fikri pratik değildir.” John Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971), 312. Ayrıca bkz. Friedrich A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), Böl. 6.

nörler, seçilmiş komiteler, işverenler ve birtakım insanların sahip oldukları nitelikler hakkında hüküm vermekle yükümlü olan pek çok insan tarafından rutin olarak yapılmaktadır. Elbette bu yargılar iyi veya kötü olabilir. Eğer bu yargılar iyi ise, iddia edilen pratik zorlukların üstesinden gelinmiş demektir. Eğer bu yargılar kötü ise, pratik zorluklar engel teşkil ettiği için gerekli değildir.

Bununla birlikte, bu son yanıt, itirazın dayandığı ikinci hatalı varsayım nedeniyle konuyla ilgisiz olarak görülecektir. Hak edilen iyi ve kötü şeylerin dağıtımından hükümetler sorumlu ise o zaman kişisel nitelikleri tanımlama konusunda bireylerin başarısı konu dışı olacaktır. Bu durumda sual bireylerin değil, hükümetlerin kişisel nitelikler temelinde iyi ve kötü şeylerin dağıtımını konusundaki politikaları formüle etmekte başarılı olup olamayacakları şeklinde olacaktır. Bu sorunun cevabı iki aşamalıdır. İlk olarak, daha öncede görmüş olduğumuz gibi hakedilen iyi ve kötü şeylerin dağıtımını münhasıran kişisel niteliklere bağlı değildir; o aynı zamanda hak edenin ilişkilerine, anlaşmalarına ve eylemleri de bağlıdır. İkinci olarak hak edilen iyi ve kötü şeylerin dağıtımını hükümetlerin münhasır yetkisinde değildir; sivil toplum kurumlarının bu işte çok büyük bir rolü vardır.

Bu sivil toplum kurumları aileler, okullar, üniversiteler, şirketler, spor müsabakaları, küçük işletmeler, orkestralar, müzeler, yarışma programları, başarılı öğrenciler dernekleri, vakıflar, ödül jürileri, şartlı tahliye komiteleri, yerel örgütlenmeler, hakem kurulları ve hükümetin siyasi sorumlulukları ile bireylerin özel girişimleri arasında bir yerlerde duran az ya da çok resmi birliklerden oluşmaktadır. Bu sivil kurumlar para, onur, statü ve prestij dağıtırlar. Bu kurumlar üstünlük, sıradanlık ve yetersizlik arasında ayırım yaparlar. Bu kurumlar performansları değerlendirir ve standartlar koyarlar. Bu kurumlar cezaları ve ödülleri tayin ederler. Bu kurumlar yaptıkları işlerle ilgili olarak sürekli olarak üyeleri arasında çıkan münakaşalarla yüzyüze gelirler ve bunları çözerler. Bir sivil toplumun kurumları bu yüzden rutin olarak kendilerini ilgilendiren konularda kişisel nitelikleri tanımlarlar. Elbette bu kurumlar üyelerinin ilişkileri, anlaşmaları ve eylemleri ile ilgili olarak da aynı işi yaparlar.

Dolayısıyla, hak edişi belirlemeye ilişkin pratik zorluklar bulunduğu iddiası doğru olsaydı bile, pratik zorluklar iyi ve kötü şeylerin hakedilmiş dağıtımının ne olduğunu bilmekten hükümetleri alıkoyarken, sivil toplum kurumları için aynı şey söz konusu olmazdı. Yine de pek tabi olarak hükümetler bu kurumların yaptıkları şeyleri de yapabilirler. Hükümetler evlilik, ebeveynlik veya vatandaşlık gibi ilişkilerin; araba satın alma, orduya katıl-

ma, ipotek altına alma veya bir hastanede hasta olarak bulunma gibi anlaşmaların; silah bulundurma, kavga etme ve araba kullanma gibi diğerlerinin güvenliğini etkileyen eylemlerin bazı icaplarının tanımlanmasında ciddi pratik zorluklar çekmezler. Bütün bu vakalar iyi ve kötü şeylerin dağıtımını için gerekçeler tesis edebilirler. Bu yüzden, söz konusu itirazda yapıldığı gibi insanların hak edişleri üzerine kurulan bir dağıtımın büyük pratik zorluklar nedeniyle hükümsüz kalacağını varsaymak için iyi bir sebep yoktur.

Muhafazakâr görüşün pratikliğine yönelik olarak yapılan tamamen farklı bir tür itiraz ise bu görüşün gerçek olamayacak kadar iyimser olduğu yönündedir: Bu görüşe göre, eğer işbirliği kuralları hatasızsalar ve zaman testini geçmişeler, o zaman insanların hak ettikleri şeyleri almaları ve hak etmedikleri şeyleri almamaları ilkesinden ayrılmaya zorlayacak engeller olmayacağı için adalet hüküm sürecektir. Bu varsayım hatalı olduğu gerekçesiyle itirazla karşılaşacaktır. Bu itiraza göre, muhafazakâr varsayım hatalıdır, çünkü insanları sıklıkla adaletsiz davranmaya götüren beşeri kötülüğü (human wickedness), insanların hak ettiklerini almalarını imkânsız kılan kaynak kıtlığını ve hayatın içinde hak edilmemiş talihsizliklerle sonuçlanabilecek olan belirsizlikleri yok saymaktadır.

Bu itiraz üzerinde geniş bir fikir birliği söz konusu. Kötülük, kıtlık ve tesadüfler, hiç şüphe yok ki, adaletin yerine gelmesine engel olur ve bu muhafazakâr görüşü nasıl anlamamız gerektiği konusunda önemli bir etkiye sahiptir. Bu görüş var olan herhangi bir toplumun tarifi değildir. Muhafazakâr görüş eğer bir toplum adil olursa onun neye benzeyeceğini tarif eder. Bu tarif, bir toplumun gerçek anlamda adil olabilmesinin önündeki muhtemel sürekli engeller olarak kötülük, kıtlık ve belirsizliğin kabul edilmesiyle mükemmel şekilde uyum göstermektedir. Buna karşın, bu durum muhafazakâr görüşü uygulama kabiliyetinden yoksun yapmaz. Bilakis, muhafazakâr görüş, bu engeller karşısında kişiye kendi toplumunu mümkün olduğu ölçüde adil hale getirmesi için özel bir saik sunar. Bu son derece cazip gayeye yaklaşmak için adaletin iki boyuta sahip olduğunun anlaşılması zorunludur.

İlki, buraya kadar yukarıda tartışmış bulunduğumuz, iyi ve kötü şeylerin dağıtımını meselesidir. İkincisi kötülük, kıtlık ve belirsizliğin bir sonucu olarak dağıtımda ortaya çıkması kaçınılmaz olan adaletsizliğin düzeltilmesidir. Adil dağıtım ve düzeltimin uymayı amaçlaması gereken standart, hayat-taki iyi ve kötü şeylerin onların onlara maruz kalanların iyilik ve kötülüğü ile orantılı olması gerektiğidir.

Ne var ki, beşeri durum engel teşkil ettiği için bu standardın ulaşılamaz olduğu gerçeği yerinde durmaktadır. Kıtık, ulaşılabilir kaynakların yetersizliği nedeniyle adil dağıtım kısıtlar. Eğer yeterince ulaşılabilir para, yiyecek, ilaç, hapishane, polis koruması ya da hastane bakımı mevcut değilse insanlar hak ettikleri şeyleri alamayacaklarından, adil dağıtım gerçekleştirme kararlılığının ne kadar güçlü olduğu fark etmez. Düzeltim adaletsiz dağıtımın ıslahı ile ilgilidir. Düzeltimin amacı iyi ve kötü şeylerin hak edilen şey ile orantılı olarak sağlanmasıdır.

Ne var ki, orantısızlık çoğu kez düzeltim işinde üstesinden gelinemeyen engel durumundadır. Adaletsizliğin bazı biçimleri düzeltilemez. Soylu bir amaç için hayatlarını feda eden, sorumlu olmadıkları bir kaza nedeniyle kör ya da sakat kalan veya uydurma suçlamalarla hayatının en güzel yıllarını toplama kamplarında geçirmeye zorlanmış insanların kayıplarını hiçbir şey telafi edemez. Veyahut, katliam yapan, işkence yapan veya muazzam bir sanat eserini yok edenler için, yaptıklarıyla orantılı olabilecek hiçbir ceza yoktur. Bu yüzden orantısızlık adaletteki düzeltme gayretlerini kaçınılmaz olarak sınırlandırır.

Kötülük adaletin gerçekleşmesinin önündeki bir diğer engel olarak görünmektedir. Kaydedilmiş insanlık tarihi boyunca aynı bilindik ahlâksızlıklar tekrarlanıp durmuştur. Zulüm, tamah, yıkıcılık, bencillik, kötü niyet, haset, fanatizm ve ırksal, dini ve etnik önyargılar pek çok farklı zaman, yer ve koşullarda insanları harekete geçirip durdu. Geleceğin geçmişten çok farklı olacağını varsaymak için de hiç bir neden yok. Şüphesiz ki, bu saydıklarımız ve sayılabilecek diğer kötülüklerin sergilenmesi değişik biçimlerde de olsa gerçekleşecek ve masum kurbanlar üzerinde pek çok adaletsizlikler yaratacaktır. Tabi ki, erdemler de vardır, ama onlar her toplumda ve çoğu kez de aynı insanda erdemsizlik ile bir arada bulunurlar. Erdemsizlik de tıpkı erdem gibi insan doğasının bir parçasıysa, o zaman, kötülük insanlık repertuarından ayıklanamaz. Öyle ise yapabileceğimiz en iyi şey bunların alanlarını sınırlandırmaktır.

Bunu yapmak imkânsız olsa da, diyelim ki bir şekilde kıtlık ve kötülüğün üstesinden gelinebildi, yine de geride hayattaki belirsizlikler kalacak ve pek çok talihsizliğin bunu hak etmeyen kurbanların başına gelmesinden sorumlu olacaktır. Yıldırım düşecek, binalar çökecek, volkanlar patlayacak, depremler olacak, kanser olunacak, köprüler çökecek, virüsler mutasyona uğrayıp insanın bağışıklık sistemine saldırarak, arabalar, gemiler ve uçaklar çarpışacak ve böyle daha pek çok olay meydana gelecek ve meydana gelmeye devam edecek.

Sonuç olarak, muhafazakâr görüşün amacı ulaşılamaz bir adil toplum olmayıp, çok daha mütevazi olarak, kıtlık, kötülük ve belirsizliğin izin verdiği ölçüde daha az adaletsiz bir toplumdur. Amaç mükemmelliği yakalamak değil, kusurları ve eksikleri gidermektir. Bu hedef ise aşırı iyimserlikle suçlanamayacak gerçekçi bir amaçtır.

VI. ÇIKARIMLAR

Adaletle dair muhafazakâr görüşün hükümetlerin aktüel ve muhtemel politikalarıyla ilgili pek çok sonucu vardır. Şimdi bu sonuçlardan vergilendirme ve refaha ilişkin olanlar hakkında birkaç şey söylemeye cüret edeceğim, ancak bu işi öyle temkinli bir şekilde yapmayacağım, çünkü politika oluşturmada uzmanlık gibi bir iddiam yok. Vergilendirme ile başlayalım. Herkesin vergi yasalarının meşrulaştırılması gerektiğini kabul ettiğini varsayıyorum. Bireyleri etkileyen vergi kanunlarına ne tür haklılaştırmalar veya eleştiriler yüklenebileceğini soralım. (İşyerleri ve diğer organizasyonları dışarıda bırakıyorum). Yasa çıkarmak suretiyle bireylerin gelirlerinden vergi toplamak, bireylerin sahip olmayı hak ettiklerinin bir kısmından vazgeçmek zorunda oldukları anlamına gelir. Bu ise meşrulaştırmayı gerektiren bir durumdur ve hükümetler bu meşrulaştırmayı sağlamakla yükümlüdürler. Meşrulaştırmanın bir kısmını, hükümetlerin insanların gereksinim duyduğu ve talep ettiği hizmetleri sunmasını içeren zımnî anlaşma oluşturur. İnsanlar sunulan bu hizmetleri bizzat kullanmasalar bile, onların maliyetini karşılamak zorundadırlar.

Hükümetler bütün vatandaşların faydalanacağı bir hizmet türü sunarlar. Birleşik Devletler gibi geniş toplumlarda bireylerin iyiliği güvenlik, alt yapı, hukuk sistemi, antlaşmaların müzakeresi ve benzeri hizmetlerin sunulmasını icap ettirir. Değil mi ki herkes bu hizmetlerden faydalanıyor, herkesin bu hizmetlerin bedelini ödemesi gerekir. Bu amaç için yapılan vergilendirme bana meşru görünüyor. Hükümetler vatandaşların o hizmet için özel sektörü tercih etmesi veya o hizmeti almayı istemedikleri için makul olarak kullanmamayı tercih ettiği çeşitli hizmetler de sunarlar. Bunlara örnek olarak sosyal güvenlik, işsizlik sigortası, sağlık sigortası, çeşitli yayınlar, lisanslar, TV kanalları ve benzeri hizmetler verilebilir. Muhafazakâr görüşe göre, bu hizmetlerin maliyetlerinin, şimdi veya ileride, bu kişilerden vergi almak suretiyle, sadece bu hizmetleri almayı tercih edenlerden karşılanması gerekir. Hükümetlerin sunduğu üçüncü bir hizmet türü yoksulluk, hastalık, talihsizlik ve benzer nedenlerle yardıma muhtaç durumda olanlara yardım etmektir. İnsanların sırf ihtiyaç içinde oldukları gerçeğinden, onların yardımı hak ettikleri veyahut da onlara yardım etmek uğruna diğer insan-

ların meşru gelirlerinin bir kısmından yoksun bırakılmayı hak ettikleri sonucu çıkmaz. İhtiyaç sahipleri, ancak bu duruma kendi kusurlarıyla düşmemişlerse ve başkalarının bu yardımı onlara hatırı sayılır bir pahaya ve onların kendi yükümlülüklerinin üzerinde ve üstünde sağlama gibi bir yükümlülükleri varsa, yardımı hak ederler. Mevcut refah politikalarının destekçisi olan eşitlikçiler kusur meselesini görmezden gelir ve gerekçesini açıklamaksızın yardım yapma yükümlülüğünün varlığını sorgusuz-sualsiz kabul ederler.⁸ Muhafazakâr görüşe göre, bu amaçla vergilendirme yapmak

---

8 "Faydacı olmayan etikler ile güçlü maddî eşitlik idealleri tutarlı hale getirilemez." Arneson, "What, If Anything, Renders All Humans Morally Equal?" 126. "Temel eşitlik iddiasının meşrulaştırılması imkânsızdır, en temel olan ahlâkî öncül eşitliğin kendisidir ve bu yüzden başka hiçbir şeyden türetilemez." Brian Barry, "Equality," *Encyclopedia of Ethics*, ed. Lawrence C. Becker and Charlotte B. Becker (New York: Garland, 1992), 324. "Eşitlik liberal düşüncenin en eski ve en köklü unsurlarından birisidir. Bu unsur liberal düşünceyi oluşturan diğer herhangi bir unsurdan ne daha az ne de daha çok 'doğal' veya 'rasyonel'dir. Bütün nihaî insanî amaçlarda olduğu gibi, eşitliğin kendisi savunulamaz veya meşrulaştırılmaz, çünkü o diğer eylemlerin meşruluk temelidir." Isaiah Berlin, "Equality," *Concepts and Categories*, ed. Henry Hardy (London: Hogarth, 1978), 102. Eşitlik "kendisinden daha nihaî herhangi bir temel üzerinde oturmaz, ve kendisi kanıtlanmak suretiyle meşrulaştırılmaz. Şüphelilere karşı şu da söylenebilir ki, eşit insan haklarının tanındığı bir dünya daha adil bir dünyadır ... daha az tehlikeli bir dünyadır ... ve daha yüce ve medeni bir dünyadır. Eğer bunlardan hiçbirisi şüpheliyi ikna etmez-se, ona sırtımızı dönmeli ve daha önemli problemleri incelemeliyiz." Joel Feinberg, *Social Philosophy* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1973), 94 (vurgular asıl metinden). "Her makul siyaset teorisinin nihai kaynağı aynıdır, eşitlikdir.... Bir teori eğer toplumun her bir üyesinin çıkarının önemli olduğunu ve eşit önemde olduğunu kabul ederse o eşitlikçi bir teoridir.... [B]ir siyaset teorisi, bazı insanların devletten eşit ilgi görmeyi (equal consideration) hak etmediklerini, belirli türdeki bazı insanların diğerleri kadar önemli olmadığını iddia ediyorsa, o zaman modern dünyadaki insanların pek çoğu tarafından hemen reddedilecektir." Will Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy* (Oxford: Clarendon Press, 1990), 4-5. Diğer bir yazar, "muhtemelen başarılı olacak olan bir argüman tipini" ortaya koyacağını söylemekte ve şöyle devam etmektedir; "Bu argüman, bana makul gelen türden bir liberal eşitlikçilik için ahlâkî bir temel sağlardı. (Ama) böyle bir argümana sahip değilim." Bununla birlikte, bu itiraf yazarımızı, "ahlâkî eşitlik, (yani) her bir kişinin bakış açısına esaslı bakımlardan eşit ağırlık verme teşebüsü, hatta aydınlanmış bir etiğin alımları olarak tanımlanabileceği"ni iddia etmekten alıkoymaz. Nagel, *Moral Questions*, 108 ve 112. Yıllar sonra Nagel şöyle söyler: "Benim iddiam, bireylerden kabul edilemez taleplerde bulunmaksızın, bütün kişilere eşit önemi verecek adaleti sağlayacak kurumların tasarlanması probleminin çözülmemiş olduğudur." Ancak Nagel yine de "modern refah devletlerinde mutad olan yöntemlerin ötesinde eşitliğe ulaşmayı istemek lehinde bir iddia sunar." Nagel, *Equality and Partiality*, 5. "Esas eşitlik ... ilgi eşitliğidir (equality of consideration).... [E]lbette, bunun hiç bir yanı tam anlamıyla bir argüman değildir. Bu sonucun kendisinden türetileceği öncülleri ortaya koymuş değilim." Rawls, *A Theory of Justice*, 507, 509. Bir diğer yazar "eşitlikçi yargılarımıza nihai olarak yol göstermesi, onları açıklaması ve onlar ile bağdaşması için ad hoc olmayan, sistematik ve tutarlı bir metot" sunar. "... [E]şitlikçilik karşısında sunulan argümanlardan pek çoğunun çürütülebileceğini düşünmeme rağmen, bu kitabın eşitlik ideali ile ilgili olarak ne bir savunma ne de bir saldırı olmadığını vurgulamama izin verin. Birinin eşitsizliği umursaması gerekip gerekmediği meselesini ele almıyorum." Larry Temkin, *Inequality* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 5-6.

adaletsizdir, çünkü bu uygulama hak edip hak etmediklerini sorgulamaksızın diğerlerine vermek amacıyla insanları sahip olmayı hak ettikleri şeylerden yoksun bırakmaktadır. Muhafazakâr görüşün bu sonucu pek çoklarının öfkeli olacağıdır. Bunun, insanların diğerlerine yardım etme konusunda bir yükümlülüğe sahip olmadığını değil de, sadece eğer varsa, bu yükümlülüğün adaletten türemediğini ifade ettiğinin farkına varmanın öfkelerini belki yatıştırırdı. Yardım etme yükümlülüğünün yardımseverlik, merhamet, basiret veya dürüstlük gibi başka bir temelden türetilip türetilmeyeceğine ilişkin açık soruyu cevaplama yükümlülüğünü bu ilkenin destekçilerine bırakıyorum.

Şimdi refah (prosperity) konusunda bir takım şeyler söylemem gerekiyor. Açık ki refah iyi bir şeydir, ancak refaha olduğundan çok daha fazla önem atfediliyor. Bireylerin iyiliği (well-being) müreffeh bir toplumda yaşamalarına bağlı değildir. Bireylerin iyiliği, refahın temin edemeyeceği, ekonomik nitelik taşımayan pek çok sosyal ve bireysel iyiye bağlıdır. Bireylerin iyiliği için gerekli olan şey refahın ima ettiği kaynakların bolluğu değil, belli bir tarzda yaşamak için kâfi kaynaklara sahip olmaktır. Refah için gerekli olan bireysel iyiler toplumdaki topluma ve farklı hayat anlayışlarına göre değişir; ancak refahı nasıl algıladığımızdan bağımsız olarak, zorunlu olan birtakım iyiler de vardır. Güvenlik, özgürlük, adalet, düzen, sağlık, işbölümü, işbirliği ve benzeri iyiler olmaksızın iyilik imkânsızdır. Bu yüzden bir toplumdaki bireylerin iyiliğinin oradaki refah ve zenginlik ile ölçülebileceğini zannetmek büyük bir hata olur. Al Capone'un müreffeh hayatı ve Nazi Almanya'sının müreffeh toplumu kötüydü, buna karşın sırf ancak yeterli kadar kaynaklara sahip olsalar bile bazı hayatlar ve toplumlar iyi olabilirler.⁹

Muhafazakâr görüşün ileriye yönelik bir çıkarımı sosyal değişimle ilgilidir. İnsanların cevap vermek zorunda kaldıkları şartlar değiştiği için, bütün toplumlar daima değişim halindedirler. Bir toplum yeni koşullara kendisini adapte etmeksizin ayakta kalamaz. Değişim üzerinde kontrol sağlayabilmek, değişimi arzu edilir kılan şeyin ve değişime yön vermesi gerekenin ne olduğu sorularının sorulup cevaplanmasını gerektirir. Muhafazakâr cevap şudur: Carî konvansiyonlar kusursuz değilseler ve artık zaman testini geçemiyorlarsa değişim istenir bir şeydir. Değişim, aynı konvansiyonun önceki halinin taşıdığı noksanlıkları barındırmayacak şekilde gözden geçirilmesi şeklinde olmalıdır. Öyle ise, değişimin gerekçesi belli bir konvansiyonun belirli noksanlıklarına çare bulmaktır. Muhafazakâr görüşe göre,

---

9 Bkz. Harry Frankfurt, "Equality as a Moral Ideal," içinde *The Importance of What We Care About* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

değişim azar azar, peyder pey, muayyen ve onu harekete geçiren noksanlığa çare olmaya ancak yetecek kadar olmalıdır.

Sosyal değişme karşısındaki bu muhafazakâr tavrın önemi kısmen onun neyle ilgili olmadığına kavranmasıyla su yüzüne çıkar. Sosyal değişime dair muhafazakâr tavır bir teoriye, ayrıntılı bir tasarıma, genel bir plana veya uzak bir hedefe yakınlaşmaya uygun düşen bir değişimi içermez. Bu muhafazakâr tavır toptancı değişimleri, fark edilebilen kusurlar taşımayan konvansiyonları terk etmeyi veya sadece yeni bir şeyi denemekten ibaret değişimler yapmayı içermez. Muhafazakâr görüşe göre, bir kusur yoksa, değişim için gerekçe de yoktur. Değişim için gerekçe yoksa, bu durumda değiştirmemek için gerekçe var demektir. Bu anlayışın meşruluğu, hüküm süren konvansiyonların kusur taşımadıkları, zaman testini geçmiş oldukları, güvenilir ve doğru oldukları, insanların itaatine layık oldukları ve de anlaşmalar, ilişkiler ve diğerlerinin güvenliğini etkileyen eylemler için belirlenmiş koşullar sundukları şeklindeki gerekçeler ile gösterilir. Bu konvansiyonlar teorilere, toptancı tasarımlara, uzak hedeflere ve yeni ihtimallerde eksik olan avantajlara sahiptirler. Gelecekteki belirsiz ihtimaller uğruna halihazırdaki tatminkâr gerçeklikleri terk etmek asla makul değildir.

Elbette, bir toplumda hüküm süren konvansiyonların büyük kısmında ağır kusurun bulunduğu örnekler söz konusu olabilir. Bu tür durumlarda, pek tabii ki, muhafazakârlar bu konvansiyonların sürdürülmesini savunmayacaklardır. Toplumlar, tarihten de çok iyi bildiğimiz gibi, tepeden tırnağa çürümüş olabilirler, ki böyle bir durumda bu toplumlar çökecektir. Konvansiyonların uzun süredir var olduğu gerekçesiyle, bu tür kusurlu konvansiyonların devamını savunmanın bir görüşe yalnızca zarar vereceğini kabul etmek gerekir. Ne var ki, muhafazakâr görüş bu tür bir anlayış içermez. Muhafazakâr görüş sadece kusuru bulunmayan ve zaman testini geçmiş olarak görülen konvansiyonların devamından yanadır.

Muhafazakâr görüşün diğer bir sonucu, adaletin içeriğinin toplumdan topluma, aslına bakarsanız aynı toplumda bile zaman içinde farklılık göstereceği ihtimalidir. Adil olmayı amaçlayan bir toplum üyelerinin hak ettikleri şeyleri almaları ve hak etmedikleri şeyleri almamaları fikrine bağlıdır. Ancak, hak edilen ve hak edilmeyen şeylerin neler olduğu hüküm süren konvansiyonel işbirliği kurallarına bağlıdır. Farklı toplumların ilişkiler, anlaşmalar ve diğerlerinin güvenliğini etkileyen eylemler hakkında farklı konvansiyonlara sahip olmaları muhtemeldir, ve de bütün toplumlarda konvansiyonların zaman içinde değişeceği ihtimal dahilindedir. Adaletle bağlılık, bu yüzden, önceden ve nihâi olacak şekilde konabilen kurallar veya ilkelere

bağlılık anlamına gelmez. Adaletle bağlılık, insanların hak ettikleri şeylerin kusur taşımayan ve zaman testini geçmiş, farklı ve değişen konvansiyonlara bağlı olduğunu kabul etmek suretiyle, nasıl davranılmayı hak ediyorlarsa, insanlara öyle davranmayı garanti etmektir. Bu tür konvansiyonların olması adalet için zorunludur, ne var ki, bu konvansiyonların bütün toplumlarda aynı içeriğe sahip olması zorunlu değildir.

Muhafazakâr görüşün burada bahsedeceğim son çıkarımı, adaletin esasta eşitlikçi olmadığıdır. Adaletin insanlara hak ettikleri şeylerin dağılımıyla ilgili olması zorunludur. İnanın hak ettikleri şeyler ise farklı farklıdır; çünkü, onların farklı ilişkileri ve anlaşmaları vardır ve çünkü onların eylemleri başkalarının güvenliğini farklı etkiler. Elbette, muhafazakârlar adaletin eşitlere eşit muameleyi, eşit olmayanlara eşit olmayan muameleyi gerektirdiği konusunda mutabıktırlar. Bununla birlikte can alıcı soru, insanların hangi bakımdan eşit veya eşitsiz olduklarıdır.¹⁰ Eğer bakılması gereken insanların neyi hak ettikleri ise insanların eşit muamele görmeyi hak ettikleri durumlar ancak nadiren ve istisnai olarak gerçekleşecektir. Muhafazakâr adalet anlayışı, bu nedenle, hiç bir eşitlikçi adalet anlayışıyla bağdaşmaz. Dahası, adalet ile insanların neyi hak ettikleri arasında esaslı bir bağlantı olduğunu vurgulamakta muhafazakâr anlayış haklı ise, bu durumda, söz konusu esas bağlantıyı yok sayan eşitlikçi anlayışlar bir adalet görüşü olarak bile nitelendirilemezler. Adaletle dair yaygın olarak kabul gören anlayış epey bir zamandır eşitlikçi anlayış olduğundan, adalet hakkında bugün hakim olan konsensüs temelden hatalıdır.

Eşitlikçi anlayışlar zenginlerle fakirler arasındaki farkı azaltmak amacıyla ekonomik kaynakların yeniden dağıtımını savunurlar. Bu yüzden, eşitlikçiler, servetlerinden almayı düşündükleri insanların sahip oldukları şeyleri hakedip etmediklerine bakmaksızın ve bu servetlerin dağıtıldığı insanların eşitlikçilerin onlara vermek istediği şeyleri hak edip etmediğini sorgulamaksızın, daha fazlasına sahip olan insanlardan alarak daha aza sahip olan insanlara vermeyi savunurlar. Yeniden dağıtım yapmak belki farklı şekillerde meşrulaştırılabilir, ancak bu yapılan iş adaletin bir gereği olarak meşrulaştırılmaz. Eğer eşitlikçiler savundukları fikir konusunda yürekli olsalardı, savundukları adaletsiz bir politika üzerine adalet etiketini vurmak ve adalet kavramını gaspetmek yerine, açık ve samimi şekilde farklı meşrulaştırmalar sunarlardı.

---

10 "Bütün insanlar adaleti eşitliğin bir türü olarak düşünürler... Ancak hâlâ geriye bir soru kalmaktadır: Eşitlik ve eşitsizlik nedir?" Aristotle, *Politics*, 1282b16-22, çev. B. Jowett, in Barnes, ed., *The Complete Works of Aristotle*.

VII. SONUÇ

Umarım, bu yazıda muhafazakâr görüşü dile getirmekle bir adelet teorisi sunduğum düşünölmeyecektir. Sanmıyorum ki böyle bir teoriye ihtiyacımız olsun.¹¹ İhtiyacımız olan şey zaten bildiğimiz şeyi kendimize hatırlatmaktır: Adalet insanlar hak ettikleri şeylere sahip oldukları ve hak etmedikleri şeylere sahip olmadıkları zaman gerçekleşir. Bunu bildiğimizi, sözgeşi, hemen hemen bütün insanların düzenli bir toplumu gelişigüzel bir topluma tercih ettikleri gerçeği göstermektedir. Onu tercih ederiz, çünkü gelişigüzel bir toplum adaletsizken o adildir. Bunun tercihimizin bir nedeni olduğunu görmemizi engelleyen, heryere nüfuz etmiş olan eşitlikçi retoriktir. Benim burada yapmakta olduğum şey “belli bir amaç için hatırlatıcıları derlemektir.”¹² Hatırlatıcılar, sadece ve sadece, insanlar kendilerine hatırlatılan şeyi zaten biliyorlarsa hatırlatıcı olabilirler. Ve de, insanlar benim adalet hakkında söylemekte olduğum şeyi zaten bilmektedirler: Herkes bilir ki, hayattaki iyi ve kötü şeyler onların alıcılarının iyiliği ve kötülüğü ile orantılı olursa, bizim mükemmel olmayan dünyamız daha iyi olacaktır. Adalet dünyayı daha az kusurlu bir yer haline getirmeyi amaçlar. Bu amaç uğrunda çalışmak ne devrimci veya radikal sosyal değişimler yapmak ne de bir adalet teorisi kurmak anlamına gelir. Adalet için çalışmak herkesin kişisel veya politik olarak adaletsizliği ıslah etmeye gayret etmesi gibi, aslında küçük çaplı bir çabaya çağrıda bulunur.¹³ Bizler bunu yapabiliriz, çünkü sayısız vakadaki adaletsizliklerin neler olduğu toplumumuzda herkes tarafından bilinir. Belki, bazı vakalarda emin olamayabiliriz, Timbuktu*, Tahran veya Tianjin**deki insanlar aynı noktada uzlaşmayabilirler veya gördüğümüz şeyin güvenilirliğini zedeleyen, arasıra meydana gelen optik yanılsamalar bildiğimiz şeyi etkileyebilir. Bu yazının başında ileri sürdüğüm, muhafazakâr adalet anlayışı olarak adlandırdığım fikre makul insanların zaten sahip oldukları yolundaki iddiasının ardında bu yatmaktadır. Eğer onlar yalnızca

---

11 Adalet teorisi dediğim zaman kast ettiğim şey, iyi kurulmuş öncüllerle başlayan ve öncüller doğru olduğu takdirde neyin adil olduğunun zorunlu bir sonuç olarak kendisinden türetildiği yapılandırılmış bir argümandır. Bu tür bir teori kurma girişimlerinden en dikkat çeken John Rawls'ın teorisi ama bu girişim başarılı olamamıştır. Bkz. Benim *The Illusions of Egalitarianism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003) kitabıma, özellikle 4. Bölüme.

12 Filozofun işi belli bir amaç için hatırlatmaların derlenmesine dayanır.” Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, no. 127, çev. Elizabeth Anscombe (Oxford: Blackwell, 1958).

13 “Diğerine iyilik yapacak olan kimse, bunu çok küçük parçalar halinde yapmalıdır/ Ortak İyi ikiyüzlü ve dalkavuk hainin bahanesidir.” William Blake, “Jerusalem,” bölüm 3, levha 55, II. 60–61.

* Mali'de bir şehir.(çev. notu)

** Çin'in dört büyük şehriden biri. (çev. notu)

kendi sahip oldukları inançlar yoluyla düşünürlerse, bu gerçeği idrak edeceklerdir. Bu denemede biraraya getirdiğim hatırlatıcılar bu idrak edişeye yardımcı olmak amacıyla taşımaktadır.